
Nyugat-magyarországi Egyetem
Erdőmérnöki Kar

Doktori (Ph.D.) értekezés tézisei

**Az erdők rekreációs értékmeghatározásának
módszertana és az erdei turizmus jellemzése**

Írta:
Puskás Lajos

Sopron
2008.

Doktori iskola: Roth Gyula Erdészeti és Vadgazdálkodási Tudományok
vezető: Prof. Dr. Faragó Sándor

Program: Erdővagyon-gazdálkodás (E3)
vezető: Prof. Dr. Lett Béla

Témavezető: Dr. Héjj Botond egyetemi docens

1. A téma meghatározása

Nemzetközi és hazai szinten egyre jelentősebb szerepet kap az erdők közjóléti funkciója a másik kettő, a gazdasági és a védelmi-természetvédelmi funkciók mellett. Európában ez a folyamat mára azt eredményezte (főleg az alacsony erdőborítottságú országok esetében), hogy a társadalom elvárásai alapján a rekreációs-esztétikai funkció egyre inkább előtérbe került. A megfelelő környezetállapot kimutathatóan pozitívan befolyásolja a lakosság egészségi és pszichés állapotát is.

Nemzetközi szinten számos kutatás foglalkozott, foglalkozik ezeknek a hatásoknak a kimutatásával, értékelésével, illetve a folyamatok minél részletesebb elemzésével, megértésével.

Az erdőgazdálkodók közjóléti szolgáltatáshoz kapcsolódó tevékenységeinek finanszírozása jelenleg nem megoldott. A lehetséges megoldások számbavétele és a megfelelő stratégia kidolgozása csak akkor valósítható meg, ha pontos információkkal rendelkezünk mind a látogatói szokásokkal, mind pedig a társadalomnak az erdők szolgáltatásaihoz kapcsolódó értékítéletével kapcsolatban.

Jelenleg a Tanács 1698/2005/EK rendelete „az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból (EMVA) nyújtandó vidékfejlesztési támogatásról” szabályozza a legújabb, erdészeti szempontból a legjelentősebb támogatási lehetőségeket, melyeknél a legfontosabb közös cél az erdők multifunkcionális szerepének a növelése. A benyújtandó nemzeti beszámolóokban szereplő értékelések egységes, közgazdaságilag elfogadott módszereken kell, hogy alapuljanak.

2. Célkitűzések

- Az aktuális külföldi helyzet áttekintése a közgazdasági alapokon nyugvó értékelési módszerek kapcsán.
- A leggyakrabban alkalmazott értékelési módszerek áttekintése, különös tekintettel az alkalmazásuk során fellépő hibalehetőségekre. A feltételes értékelés kerül a legrészletesebb vizsgálatra, mert jelenleg ez a legelfogadottabb és legkutatottabb módszer.
- Az erdei turizmus definiálása és elhelyezkedése a turisztikán belül.
- A magyarországi erdei turizmus jellemzése, és dinamikus helyzetkép meghatározása reprezentatív országos felmérések segítségével.
- Az eredmények ismeretében az erdőgazdaságok és az erdőhöz kapcsolódó turisztikai szolgáltatók számára stratégiai irányvonalak meghatározása.
- A magyarországi viszonyokhoz legjobban alkalmazkodó értékelési eljárások módszereinek ajánlása.

3. Hipotézisek

A kutatás hipotézisei az alábbiak:

1. A nemzetközi szakirodalom tanulmányozása és a külföldi konzultációk tapasztalata alapján vegyes kép áll össze az erdei rekreációval, és annak értékelésével összefüggő kutatások, eredmények kapcsán. Általánosságban elmondható, hogy a legtöbb országban készültek ilyen jellegű vizsgálatok, az alkalmazott módszerek tekintetében viszont nem egységes a gyakorlat. Feltételezem, hogy megfelelő módon előkészített és kivitelezett kérdőíves felmérés esetén a magyar lakosságra jellemző általános válaszadási arány elegendő lesz a kérdések statisztikai módszerekkel történő kiértékeléséhez.

2. Az egyéni erdőlátogatási szokásokat jelentős mértékben befolyásolja a magyar társadalom (és a válaszadó) szociális helyzete (iskolázottság, kor, jövedelmi viszonyok).
3. Azon tevékenységek esetében, amelyek már legalább részben megjelennek a piacon, a társadalomnak jelentősen magasabb a fizetési hajlandósága, mint az egyéb, szabad javakként bárki számára rendelkezésre álló, piac nélküli javak esetében. A szabad javak piacosítási lehetőségével szemben a társadalom elutasító.
4. A társadalom erdőkkel kapcsolatos véleménye és a kereslet nem áll kapcsolatban a rendelkezésre álló kínálattal. Az elégedettség növelése érdekében a társadalom tudatában, szemléletmódjában bekövetkezett változásra van elsősorban szükség, a kínálati oldal növelése nem elegendő, illetve a ráfordított költségek nem lesznek arányban az elért eredményekkel.
5. Az erdei környezetben megjelenő rekreációs tevékenységek csoportosíthatók, és jellemezhetők különböző szempontok szerint. Ezek segítségével meg lehet határozni a jövőben fontossá váló irányvonalakat és a fejlesztési prioritásokat.

4. A kutatási módszertan

A kutatás első, kvalitatív fejezetében a szerző áttekinti a közgazdaságilag alátámasztott pénzalapú értékelési módszerek használatának lehetőségeit, és a lehetséges hibaforrásokat. Az európai szintéren jelenleg folyó értékbecslési tanulmányok ismertetése után összefoglalásra kerül az Európai Bizottság álláspontja az erdészetre vonatkozó támogatási lehetőségekről és a hozzá kapcsolódó értékelési feladatokról. A szerző egy szűkebb szakmai kör erdei turisztikával kapcsolatos véleményét is megvizsgálta SWOT analízis segítségével. A kisszámú, nem reprezentatív minta alapján az erdei turizmus fogalom pár mögött rejlő háttérinformációkkal, jellemzőkkel kapcsolatban alakult ki egy részletesebb kép.

A kutatás kvantitatív szakaszában több nagy mintaszámú felmérés eredményeinek elemzése és adott esetekben az összehasonlítása

valósult meg. Az erdei turizmus jellemzése, a turisztikai célú erdőhasználat sajátosságainak meghatározása elsősorban kettő, az Erdővagyon-gazdálkodási Intézet által készített nagy mintaszámú reprezentatív felmérésen alapul. A két felmérés készítése között eltelt három év lehetőséget adott arra, hogy ne csak a pillanatnyi állapotot tükröző képet vizsgáljuk meg, hanem a folyamatok ismeretében egyes dinamikus változások is részletesebben megismerhetők legyenek. A még tágabb időintervallumon belüli változások megfigyelését tette lehetővé az Intézet által 1999 és 2002 között végzett Multifor.RD (FAIR CT 98-4223) projekten belüli felmérés vonatkozó eredményeinek bevonása az összehasonlításba.

Két további, témájukban kapcsolódó felmérés eredményei is rendelkezésre álltak, amelyek (bár nem reprezentatívak) segítségével még árnyaltabbá vált a hazai állapotokat tükröző kép.

A 2008-as év elején a Délalföldi Erdészeti ZRt. (DALERD) támogatásával lehetőség adódott egy kisebb méretű, két részből álló felmérést készítésére. Az összeállított kérdőívek tartalmazzák a korábbi felmérésekből a jelen kutatás számára fontos kérdéseket is (az erdei turizmus dinamikájának még részletesebb megismerését lehetővé téve), valamint az erdők rekreációs használatával kapcsolatos fizetési hajlandóságra rákérdezve előtanulmányként szolgálhatnak egy későbbi országos felméréshez.

5. Vizsgálati eredmények

Az erdők turisztikai igénybevételével kapcsolatban a következőket lehet kiemelni:

- A kor, iskolázottság és kereset közül elsősorban az iskolázottságnak van hatása a lakosság erdőbejárési szokásaira. A kor és a kereset hatásai elhanyagolhatóak, főleg annak ismeretében, hogy a kereset nagysága a végzettséggel szoros kapcsolatban van. Ezek alapján kijelenthető, hogy az erdőben elhelyezett terepi tájékoztató tábláknak olyan információkat is érdemes tartalmaznia, amelyek a magasabb végzettségű látogatók figyelmét is felkeltő, jelentős információtartalommal bírnak, hiszen az ő esetükben, arányaiban nagyobb igény van az erdők látogatására.

- A lakosság éves szintű kirándulási megoszlásánál számítani kell az egyre kiegyenlítettebb folyamatra, amelyen belül a téli aktivitás növekedése lesz arányaiban a legjelentősebb.
- A kevésbé kézzel fogható adottságok jelentősége (erdőkép, nyugalom, jó levegő) a végzettség szintjével egyenes arányban áll. A valós, kézzel fogható adottságok esetén (kilátópontok, vízpart, berendezések) ugyanez nem mutatható ki.
- A válaszadók 75%-a esetében a rendelkezésre álló szabadidő mennyisége az erdők gyakoribb felkeresésének az akadálya.
- Az erdők környezetvédelmi szolgáltatásának megítélése a magasabb fokú iskolázottság esetén a legmagasabb, illetve a 20-39 évek közé eső korosztálynál. A kor szerinti megosztás eredményeinek arányai bizonyítják, hogy a jelenlegi oktatás jelentős hangsúlyt fektet a környezetvédelem helyzetére és fontosságára, valamint a környezettudatos gondolkodásmód minél szélesebb körben történő elterjesztésére.
- A válaszadók egyértelműen kiemelik a jó levegőnek, mint adottságnak a szerepét, amely az erdei turizmushoz kapcsolódóan a társadalom számára a legfontosabb.
- A társadalom számára leginkább zavaró dolog az erdőkben a sok szemét, amelyet az egész minta 44%-a megemlített.
- Egymásnak teljesen ellentmondó fogalmak is megjelentek a zavaró hatásúként definiált jelenségek között, mint például a zaj-csend és az utak-utak hiánya ellentétpárok, ami jól felhívja a figyelmet az eltérő preferenciákra.
- A hazai városi lakosság elsősorban a települések közelében található, feltárt parkerdőket, kirándulóerdőket és a turisztikai célból kiépített erdőterületeket részesíti előnyben a kirándulásai során.
- Rekreációs, esztétikai szempontok szerint azok az erdők felelnek meg legjobban a lakossági elvárásoknak, amelyek változatosságuk miatt természetvédelmi szempontból is jelentős szereppel bírnak.

- Az ideális célállomány jellemzői rekreációs hasznosítás esetén:
 - Lombos fafajok, esetleg vegyesen tűlevelű fajokkal;
 - Szabálytalan, nem hálózatos telepítésű állomány;
 - Szintezett és vegyesen előforduló cserjés-aljnövényzet nélküli állományok;
 - Ligetes részeket, tisztásokat is tartalmazó erdők;
 - Idős, vagy vegyes korú állományok;
- A válaszadók szerint a következő erdőkben végezhető tevékenységekre volna a legnagyobb igény: sátorozás – erdőben alvás, sportolás – fotózás és vezetett botanikai túrák, tanösvények.
- A nemzetközi összehasonlítás lehetőségének megteremtése végett javaslom a további hasonló jellegű felmérések esetén a séta – futás – kutyasétáltatás – kerékpározás tevékenységek megkülönböztetését és használatát.
- A turisztikai szempontból frekventált helyeket kezelő igazgatóságok területén található a parkerdei berendezések legnagyobb aránya (Budapest, Eger, Miskolc, Pécs és Szombathely). Megyei szinten vizsgálva Borsod-Abaúj-Zemplén, Pest és Heves. A berendezések túlnyomó részben (80%) állami tulajdonban vannak. A települési önkormányzatok adják a tulajdonosok második legnagyobb csoportját 9%-al, míg a magántulajdonban levő berendezések aránya 7%. 1546 berendezési tárgyból csupán 40%-ra lehetett 2004-ben azt mondani, hogy állapota megfelelő.
- A megkérdezettek véleménye szerint az államnak mindenképpen jelentős szerepet kell vállalnia a közjóléti célból felmerülő költségek fedezésében.
- Az szja 1%-ának az elfogadottsága az iskolai végzettséggel egyenes arányban növekszik, és ehhez hasonló módon viselkedik a közvetlen pénzfizetés lehetősége is. A társadalmi munka és az alapítványok megítélésénél pont ellentétes, fordított arányt lehet felfedezni.

- Egy természetbe irányuló kirándulás átlagos értékének becslésekor az utazási költség módszerrel (TCM) Magyarország esetében 1087 Ft, vagy 4,18 EUR értéket kapunk. Véleményem szerint a sajátságos körülmények miatt a kapott érték jelen esetben nem a valós értékspektrum alsó határán helyezkedik el, hanem az intervallum belsejében, illetve túl is becsülheti azt. A magyarországi erdők éves rekreációs szolgáltatásának nagysága 140 milliárd Ft-ra becsülhető.
- Összességében megállapítható, hogy a társadalom jelentős része egységesen elutasítja a válaszadást a direkt módon megkérdezett fizetési hajlandóság esetén egy feltételes értékelési eljárásnál.
- A megfelelő módon feltett kérdés alkalmazásával, kérdezőbiztosos felvételezéssel nagyon jó, 74%-os válaszarányt is sikerült elérni. Tehát Magyarország esetében alkalmazható a feltételes értékelési eljárás.
- Az erdőkkel kapcsolatos társadalmi megítélés és kereslet nem áll egyenes arányban a rendelkezésre álló kínálattal. Az elégedettség növelése érdekében a társadalom tudatformálására van elsősorban szükség, a kínálati oldal növelése nem elegendő, illetve a ráfordított költségek nem lesznek arányban az elért eredményekkel.

6. Tézisek

1. Megállapítottam, hogy Magyarország esetében is jól alkalmazhatóak az erdőkkel kapcsolatos felmérések során a közgazdaságilag megalapozott értékelési eljárások: utazási költség módszer, feltételes értékelési eljárás. A feltételes értékelés eredményességének kritériuma a magyarországi helyzetnek megfelelő módon feltett kérdés.
2. A társadalom és az erdők kapcsolata erőteljes átalakulási fázisban van a rekreációs hasznosítás oldaláról szemlélve. A természet látogatásának éves megoszlása kezd kiegyenlítődni. A téli időszakot vizsgálva megállapítottam, hogy jelentősen kevesebben maradnak állandóan otthon, mint a korábbi években.
3. A már teljesen, vagy részben piacosított szolgáltatások elfogadottnak tekinthetők, ezen esetekben a fizetési hajlandóság elutasítottságának aránya jelentősen alacsonyabb. Az adott válaszok értékei lényegesen magasabb szintet érnek el, mint a szabad javak esetében. A jelenleg szabad javakként, térítésmentesen elérhető szolgáltatásoknál a társadalom egyöntetűen elutasítja az esetleges piacosítás elvi támogatását.
4. A települések környéki, azokból rövid idő alatt elérhető távolságban fekvő erdőterületek már ma is kiemelt jelentőségűnek tekinthetők, és a jövőben még nagyobb látogatottságra kell számítani az esetükben. Kimutattam, hogy a látogatók a rekreációs szempontok szerint feltárt területeket látogatják elsősorban, tehát a jövőbeli fejlesztési irányok körültekintő megválasztásával az egyes területek leterheltsége szabályozható. A legintenzívebb használati mód a pihenési, rekreációs célú séta, a túrázás és a kerékpározás.
5. Bebizonyítottam, hogy rekreációs, esztétikai szempontok szerint azok az erdők felelnek meg legjobban a lakossági elvárásoknak, amelyek a változatosságuk miatt a biodiverzitás szempontjából jelentős szereppel bírnak. Ezek az állományok természetvédelmi szempontok szerint is a legértékesebbnek tekinthetők. (Változatos korosztálymegoszlás, ligetes, színtezett, szabálytalan hálózatban telepített állomány.)

6. Megállapítottam, hogy a végzettség szintje egyértelműen befolyásolja az emberek kirándulási szokásait. Igazoltam, hogy a magasabb végzettségűek nagyobb gyakorisággal látogatják a természeti területeket, míg az alacsonyabb fokú végzettség az átlagosnál alacsonyabb mértékű kirándulási gyakorisággal párosul.
7. Megállapítottam, hogy az erdők nyugalmának fontossága (rekreációs célú ottartózkodás esetén) a felsőfokú végzettségűek számára az átlagos szintnél jelentősen magasabb. A jó levegő fontosságának szempontja a végzettség szintjével egyenes arányban áll. A valós, kézzel fogható rekreációs elemek (kilátópontok, vízpartok és erdei berendezések) megítélése esetében a végzettséggel nem mutatható ki semmilyen összefüggés, ezen esetekben a kornak van befolyásoló hatása.

7. Javaslatok

Az erdőgazdaságokat, erdészeteket bevonva minden indokolt helyen el kell kezdeni a látogatók számlálását, hogy minél több, naprakészebb és pontosabb információ álljon rendelkezésre az erdőket érintő turisztikai tevékenységekről. A legegyszerűbb információforrások a belépőjeggyel látogatható, jeggyel igénybe vehető szolgáltatásoknál keletkező eladási statisztikák. (pl.: erdei kisvasutak jegyeladási adatai, erdei múzeumok, bemutatóhelyek, térítés ellenében látogatható kilátók látogatottsági adatai) Számítani kell arra, hogy az Európai Unió kívánalmaknak és pályázati lehetőségeknek megfelelően egyre több térítésmentes erdei rekreációs szolgáltatás lesz majd elérhető, amelyeknél nem lehet majd jegyeladási adatokhoz jutni. Támogatni kell az ilyen új létesítmények esetén is a látogatottság becslését elősegítő adatgyűjtő egységek elhelyezését, az adatok kinyerését és feldolgozását. Folyamatosan kapcsolatban kell maradni a nemzetközi turisztikai tudományos intézetekkel, fórumokkal, hogy naprakész információk álljanak a rendelkezésünkre az új technológiákat illetően.

Az erdőgazdálkodásnak a legtöbb esetben jó kapcsolatai vannak a helyi lakossággal. A rendelkezésre álló regionális, illetve országos

szintű PR, közönségkapcsolati lehetőségeket az erdőgazdálkodók azonban nem, vagy csak nagyon kis mértékben hasznosítják. Elő kell segíteni a közönségkapcsolat erősítését, a médiák adta lehetőségek jobb kihasználását a szakma érdekében, és ezekhez a célokhoz az erdők közjóléti funkcióinak fejlesztése nagyon jó alapot szolgáltat.

A magyarországi társadalom erdőlátogatási szokásai hasonlóak a nyugati országokban megfigyelhetőekkel, az adatgyűjtések során kapott eredmények a nagyságrendjük alapján összevethetők azokkal. Hosszabb távú előrejelzések, stratégiai tervezések során a külföldi kutatások eredményeit is fel lehet használni hazai vonatkozásban. Meg kell vizsgálni ennek a lehetőségnek az alkalmazási körülményeit, és össze kell állítani egy adatbázist a fellelhető módszerekről és az alkalmazásuk során kapott eredményekről.

Az erdőkkel kapcsolatos társadalmi problémák és elvárások nincsenek szoros kapcsolatban a jelenlegi kínálattal, választható lehetőségekkel. A leggyakoribb problémaként megjelenő szemétkérdést a társadalom tudatának formálásával lehet a leghatékonyabban kezelni. Meg kell vizsgálni a hatékonyabb közönségkapcsolat, kommunikáció lehetséges módjait.

Meg kell vizsgálni az önkormányzatok lehetséges szerepét az erdei turizmusban, és azt a lehetőséget, hogy milyen módon tudnak a települések közelében található, turisztikailag jobban igénybe vett erdőterületek kezelésében szerepet vállalni. Európai tekintetben az önkormányzati tulajdonban levő erdőterületek aránya magasabb a hazai szintnél. Át kell tekinteni az ilyen esetekben elérhető pályázati lehetőségeket.

A szerző javasolja a Magyar Erdei Turizmus Stratégiájának kidolgozását a Nemzeti Erdő Program kiegészítéseként, vagy a természetvédelmi stratégia (KVVM) megfelelőjeként kialakítandó nemzeti erdőstratégia (FVM) részeként. A feladat megoldása során javasolt, az érintett szakmai és civil szervezetek bevonása a munkába (Természetvédelmi Hivatal, MATUR, MTSZ, érintett önkormányzatok...). A stratégia megalapozására célszerű volna a 2010-es évben az Erdővagyon-gazdálkodási Intézet által korábban végzett felmérésekhez hasonló, azokkal összevethető országos reprezentatív felmérést elkészíteni és a monitorozást öt évenként megismételni. Az Európai Bizottság számára készítendő nemzeti beszámolók részeként az erdők közjóléti szolgáltatásainak, köztük a

rekreációs funkcióknak a bővülését alá kell támasztani közgazdaságilag megalapozott módszerekkel kimutatott értékelésekkel, amelyek az uniós források felhasználhatóságát alapozzák meg. A felmérést, illetve később a rendszeres monitorozást úgy kell elkészíteni, hogy annak részeként kiszámítható legyen egy – a kérdéses értékmeghatározást elősegítő – feltételes értékelés is.

8. Szerző értekezés témájához kapcsolódó publikációi

1. Puskás, L. (2008): Valuation and compensation methods of nonwood forest goods and services in Hungary. Beszámoló előadás. European Commission, Standing Forestry Committee, ad hoc working group on valuation and compensation methods of non-wood forest goods and services, Brüsszel, 2008. április 22.
2. Puskás, L. (2007): Walddouristik in Ungarn und ihre Bewertung. Előadás - Universität für Bodenkultur, Institut für Landschaftsentwicklung und Naturschutzplanung 2007 december
3. Konkoly Gyuró, É.; Tirászi Á.; Puskás L. (2007): Natur und kulturräumliche Charakteristik des ungarischen Teils des Fertő-Hanság Gebietes. Konferenzzprezentation and der Tagung „Natur, Landschaft und regionale Identität - Säulen eines Biosphärenparks”. Ilmitz 2007. október. 18.
4. Puskás L. (2006): A táj immateriális hasznainak értékelésére szolgáló módszerek értékelése, különös tekintettel a feltételes értékelésre. Doktori szigorlati dolgozat, Nyugat-Magyarországi Egyetem, Roth Gyula Erdészeti és Vadgazdálkodási Tudományok Doktori Iskola, Sopron
5. Puskás, L. (2006): Beurteilung des Walddourismus in Ungarn. 39. Forstökonomisches Kolloquium, Hartha, Deutschland. 2006 szeptember
6. Héjj, B.; Puskás, L. (2006): Survey on the public needs and market demands from forest land use. FAO projekt TCP/HUN/3003. Sopron, 2006 04. 06.

7. Lett, B.; Pájer, J.; Stark M.; Puskás, L.; Hartl É. (2005): A természeti értékek értékelése. NKFP - a nemzeti erdővagyon védelme, fenntartható hasznosítása és fejlesztése, Erdő-Vad Program, A nemzeti erdővagyon sokrétű szolgáltatásainak értékelése alprogram. Kutatási beszámoló. 2005 december
8. Puskás, L. (2005): Gartenarchitektur in Ungarn. Előadás – Doktoranden-Diplomandentreff , Albert Ludwigs Universität, Institut für Landespflege, Freiburg i. Br. 2005 május
9. Puskás, L. (2005): Ungarische Wassersystemgeschichte. Előadás – Doktoranden-Diplomandentreff , Albert Ludwigs Universität, Institut für Landespflege, Freiburg i. Br. 2005 március
10. Puskás, L. (2005): Vorstudium zu einer immateriellen Bewertung zum Thema Erholungswert des Waldes. Előadás – Doktorandenkolloquium, Albert Ludwigs Universität, Institut für Forstökonomie, Freiburg i. Br. 2005 február
11. Puskás, L. (2003): Városerdő fejlesztési lehetőségei - XXVI. OTDK Agrártudományi szekció Kaposvár. 2003 április
12. Puskás, L. (2003): A gyula-városerdei parkerdő felújítási lehetőségei a folyamatos látogathatóság biztosításával – Tájépítészet, tudományos szakmai folyóirat
13. Puskás, L. (2003): Gyula-Városerdő fejlesztési lehetőségei. Dilomaterv, Szent István Egyetem, Tájtervezési és – területfejlesztési Tanszék, Budapest